

1001

A MAGYAR HÍRLAP HÉTVÉGI MELLÉKLETE
2016. OKTÓBER 1.
SZERKESZTETTE: PETÁN PÉTER
MŰVÉSZETI VEZETŐ: SALÁT ZALÁN PÉTER

N e m z e t v é d ő k

Égő csipkebokor
(Bethlen Miklós élete leírása magától)

„A virtusok között legnagyobb inclinatióm volt az én nemzetségem, hazám, vallásom közönséges javának rendem, hivatalom, s sphaeram felett való munkálódására, mely volt bányája az én projectumimnak, és noha ennek a gyökere jó, Istenemhez, hazámhoz való szeretet és zelus, de tanuljon az én gyermekem, minden jámbor énrajtam, s gyakran eszébe jusson Préd. 7:16. Amos 5:13. Vitézi, hadi állapotra is vágyódtam ifjantan, mint ide alább meglátszik jobban. A tudományok dolgában kivált a theologicum, mathesis és historicum studiumra és az olvasásra nagy inclinatióm volt; az egész bibliát ifjantan minden esztendőben egyszer általolvastam ab anno 1661 usque ad annum 1684, azaz huszonháromszor rendszeren, kezdetitől fogva végig, és azt mindenkor születésem napján 1-a septembris kezdettem, s akkorra el is végeztem hiba nélkül, sem út, sem vadászat, sem tábor azt el nem bontotta, hanem osztán a német üdöbéli sok deputatio, commissariusság, tanács és egyéb szörnyű gond és elvonattatások; de azután is együtt-másutt való forgatása s olvasása felette kedves volt, rabságomban pedig egyetlen egy kenyere volt lelkemnek, azzal élek máig; azt is adom tanácsul gyermekemnek, hogy minden könyvek felett olvassa, szeresse a bibliát, szintén úgy, mint én.”

Erdélyországi familia

Két Bethlen, egyazon sors

„Erdélyi Sólón, a' kinek köszönheti Erdély a' Leopoldinum Diplomát, és sok egyéb megmaradására tartozó jó dolgokat.”

A híres ókori athéni államférfihoz hasonlítja Bethlen Miklóst Bod Péter református lelkész, író, polihisztor a kétszázötven éve általa közzétett első magyar irodalomtörténeti lexikonban. Szerb Antalt Saint-Simon hercegre, a 18. századi híres emlékiratíróra emlékezteti a hanyatló Erdély utolsó nagy államférfiúja, az első modern, magánjellegű önéletrajz szerzője. Feja Géza szerint Bethlen elméjének fénye nemcsak Erdélyt világította be, hanem nemzeti sorsunkat is merőben új, minden eddiginél emberibb megvilágításba helyezte.

Az idei hazai emlékevek sorában – a szűk szakmai nyilvánosságon túl – eddig szinte észrevétlen maradt a kiváló magyar politikus és író, Bethlen Miklós gróf, aki háromszáz éve, 1716. október 27-én hunyt el bécsi száműzetésében. Az egyik legősibb és legkiterjed-

tebb erdélyországi történelmi familia bethleni ágának tagjaként ő volt az önálló Erdélyi Fejedelemség utolsó kancellárja, s e család kései leszármazottja Bethlen István gróf, a Trianon utáni Magyar Királyság legkiemelkedőbb miniszterelnöke is. Bethlen Gábor fejedelem, az „álarcás magyar”, aki Erdélyt – először a történelemben – az európai politika fontos, szuverén tényezőjévé tette – a másik, az iktári Bethlen-ág leszármazottja volt.

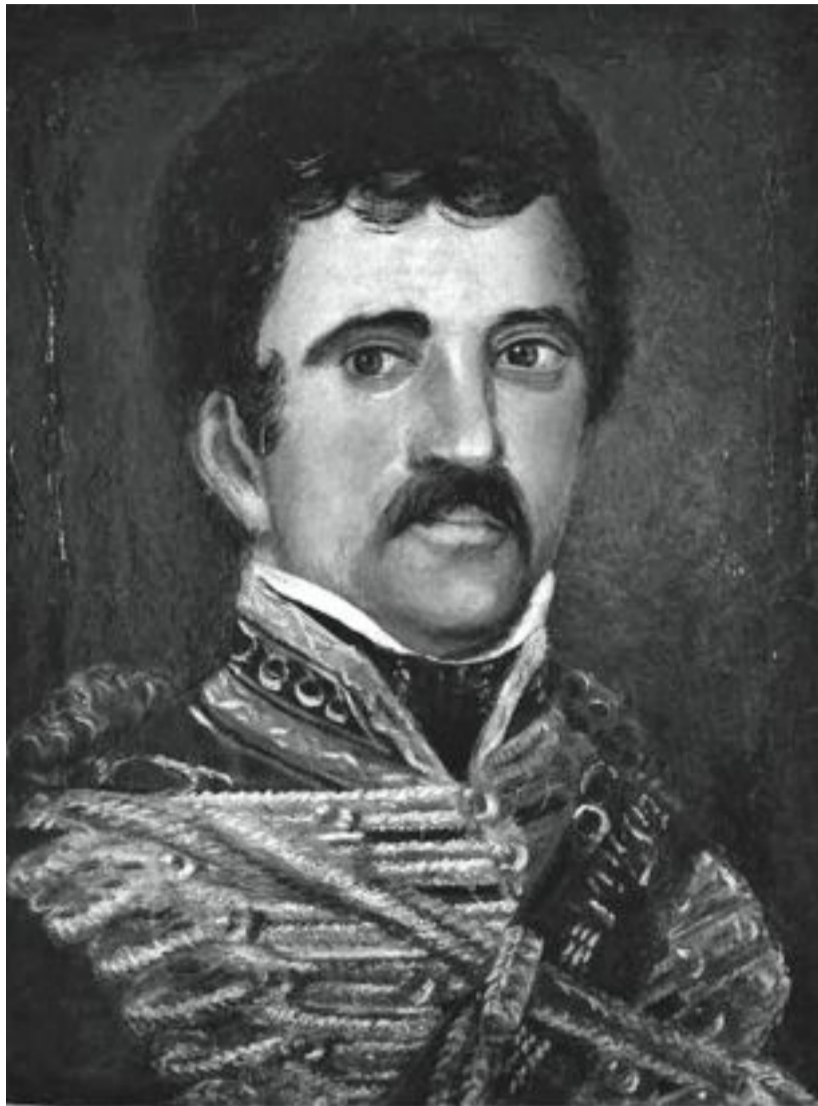
Amikor 1642-ben Bethlen Miklós megszületett, a nagy református fejedelem már tizenhárom éve nem élt, de az ifjú rokonnak ő volt a fő példaképe. No meg a saját édesapja, Bethlen János főispán, Apafi Mihály fejedelem kancellárja, híres történetíró, akinek mondása Jókai jóvoltából szállóigévé vált: „Mi is tudtuk volna, mit kellene tennünk, de cselekedtük azt, ami lehetséges volt”.

Bethlen Miklós származása és neveltetése eleve nagy ívű közéleti pályát sejtetett, s a kor

legkiválóbb pedagógusaitól – Keresztúri Pál és Apáczai Csere János – korszerű, enciklopédikus műveltséget szerzett. Még be sem töltötte huszadik évét, amikor apja nyugat-európai tanulmányútra küldte. Az ifjú kálvinista főnemes Szelepcsényi György kalocsai érsek támogatásával, Bécsen keresztül Heidelbergbe ment, majd Hollandiában utrecht és leideni professzorok előadásait hallgatta, nyelvmes-terekkel tökéletesítette német- és franciatudását, sőt angolul is megtanult. A filozófia, teológia és a jogtudomány mellett különösen érdekelte a matematika és főként az építészet. Angliában néhány hónapot töltött, a királyi udvarban is megfordult, s hazafelé indulva 1664 tavaszán már diplomáciai feladatot kapott: Párizsban átvette XIV. Lajos, a „Napkirály” Apafi Mihálynak címzett levelét, a törökellenes szövetségbe bekapcsolódó francia uralkodó levelét Gyulafehérváron lefordította a fejedelem számára.

Bethlen Miklós huszonkét évesen rendkívüli műveltségű, több nyelven is tárgyalóképes, világlátott, udvari tapasztalatokkal gazdagodott arisztokrataként foglalta el helyét az erdélyi kormányzatban, és 1664 őszén a híres hadvezérhez, Zrínyi Miklós horvát bánhoz indult, hogy részt vehessen a török elleni harcokban. Szándékát ugyan a szentgotthárdi csata és a vasvári gyalázatos béke megghiúsította, de a Zrínyi csáktornyai udvarában töltött néhány nap meghatározó jelentőségűvé vált politikai értékrendjének kialakulásában. A kursaneci erdőben tragikus véget ért vadászat legrezsletesebb leírását épp az ő évtizedekkel később papírra vetett Önéletrajzában olvashatjuk. Utazása végül – Zrínyi halála után – diplomáciai körúttá változott, Velenében és Bécsben a francia követekkel tárgyalta, hazatérőben pedig a bécsi politikával elégedetlen urakat kereste fel.

folytatása a II. oldalon

Bethlen Miklós

Az utolsó nagy erdélyi államférfi, Bethlen Miklós 74 éves korában, Aligha túlzás a magyar sorsra nagyon is jellemzőnek tartanunk, hogy Bethlen Miklós rokona, Bethlen István

folytatás az 1. oldalról

Két év múlva a fejedelem megbízásából felkereste a magyarországi elégedetlen főurakat, Wesselényi Ferencet és körét tájékoztatta a törökkel kialakítandó viszonyról kapcsolatos erdélyi véleményéről. E küldetéséért kapta jutalmul első kormányzati tisztségét, az udvarhelyi főkapitányságot, majd 1668-tól fejedelemi meghívottként vett részt az Országgyűlés munkájában. Az 1670-es években főként tollal szolgált az erdélyi kormányzatot a bécsi udvar magyarországi protestánsüldözéseiről a nyugati közvéleményt tájékoztató levelek és röpiratok megfogalmazásával.

Apjával, Bethlen János kancellárral együtt azt az álláspontot képviselte, hogy Erdély csak annyiban támogathatja a Habsburg Birodalom ellenében a magyarországi üldözötteket, amennyiben a török Porta külpolitikai érdekei engedik. Emiatt kerültek ellentétbe mind Apafi fejedelemmel, mind a növekvő befolyású Teleki Mihály tanácsúrral. Az erdélyi pártharcok őt sem kímélték, 1676 márciusától szinte egy évig raboskodott Fogarasban az uralkodó elleni összeesküvés gyanúja miatt. Kiszabadulása után folyamatosan emelkedett a politikusi pályán, Beldi Pál Apafi-ellenes akciójából kivonta magát, és javaslataival igyekezett megelőzni a polgárháborút. Az 1681-es és 1682-es magyarországi hadjáratban főtisztviselői rangban vett részt, a következő évben Bécs ostromára felvonuló török-erdélyi seregből azonban felesége betegsége miatt kimaradt.

Bécs sikeres védelme, majd 1686-ban Buda visszafoglalása teljesen új helyzetet terem-

tett a „két pogány közt” Bocskai és Bethlen Gábor óta többnyire sikeresen lavírozó Erdély számára is: a sikeres Habsburg Birodalommal való kapcsolatát úgy kellett kialakítania, hogy közben lehetőleg ne haragítsa magára a katonailag még mindig erős török Portát sem. Haller János bécsi tárgyalásai során, 1686-ban kieszközölt egy Erdély számára kedvező megállapodást, amely szerint a törökellenes hadjáratokhoz való anyagi hozzájárulás fejében megtarthatja addigi önállóságát. Bethlen Miklós javasolta az elfogadását, de az Országgyűlésen egyedül maradt a véleményével.

A császári csapatok 1687-ben be is vonultak a téli szállásra, és Bethlen az egyre nyomósabb katonai uralom elleni tiltakozásul Moribunda Transylvania ad pedes Sacratissimi Imperatoris projecta (A haldokló Erdély a felcsúszó császár lábai előtt) címen emlékiratot intézett Lipót császárhoz. Eközben az Apafi döntéseit elősegítő deputáció tagjává választották, majd 1689-ben bekerült a fejedelemi tanácsba. Miután 1690 áprilisában elhunyt Apafi Mihály fejedelem, az Oszmán Birodalom pedig ellentámadásba lendült, visszafoglalta Belgrádot, Thököly Imre meg török segítséggel betört Erdélybe, és augusztus 21-én Zernyestnél legyőzte a császári sereget, Bethlen Miklós azonnal Bécsbe indult, és hosszas tárgyalásai során az Erdély elvesztésétől féltő kormányzattal sikerült az országnak reményen felül kedvező megállapodást kötnie.

Diplomatervezte a Moribunda szövegére épült, tizennyolc pontba foglalva az ország

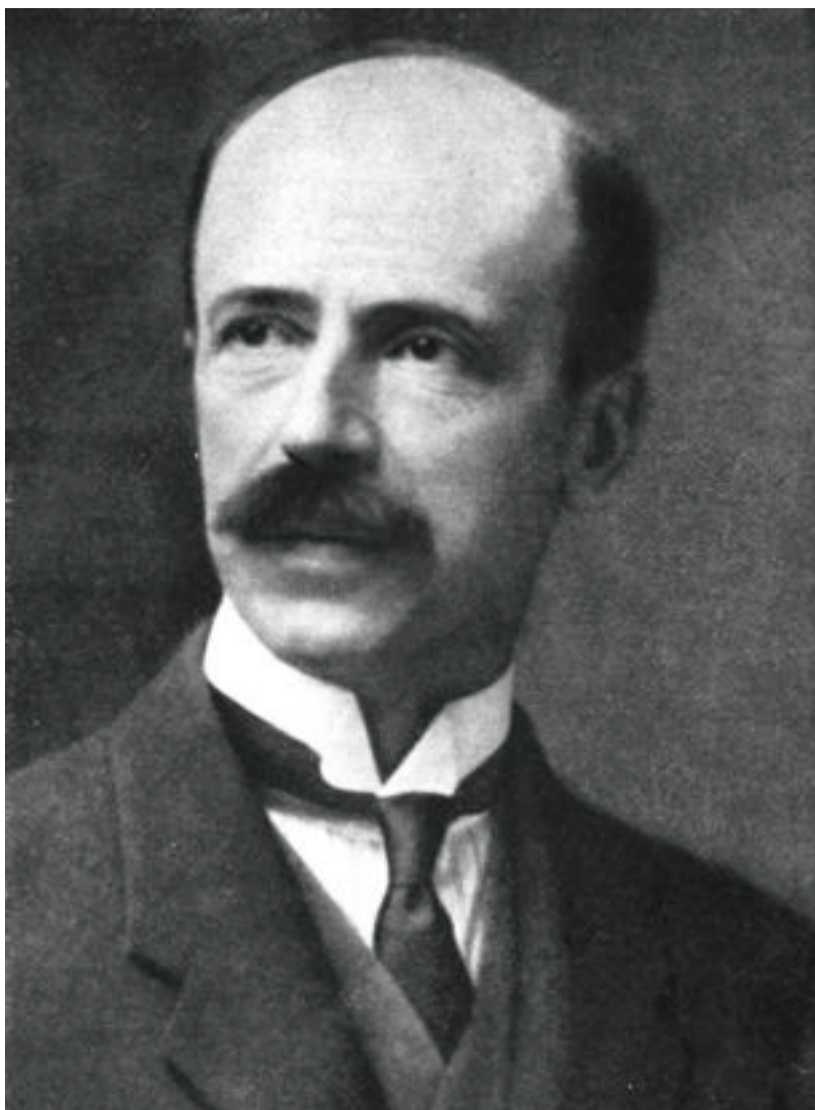
közigazgatási, gazdasági és művelődési önállóságát a Habsburg Birodalom keretei között, megtartva a szabad vallásgyakorlat hagyományos rendszerét is. Tervét mindkét udvari párttal átnézte és a brandenbúrgi, a holland meg az angol követ támogatását is elnyerte. A kiskorú II. Apafi Mihály fejedelemségének kérdése nem tisztázódott, nagykorúságáig a rendek által választott és a császártól megerősített gubernátor és gubernium áll majd az ország élén. Október 16-án Lipót császár aláírta a diplomát, és Bethlen hazafelé útjában büszkén jelenthette az erdélyieknek: „békességet viszek”.

Bethlen politikusi pályájának valóban csúcsa a Diploma kieszközlése. Átlátta a játéktér reális határait, mérlegelte a kockázatokat, egyeztetette a magukéval a Habsburg-dinasztia érdekeit, és józan kompromisszumot kötött. Az 1691-ben megalakult Erdélyi Főkormányzat gubernátora gróf Bánffy György lett, Bethlen néhány szavazattal maradt le, s ő lett a kancellár. E tisztségében éber örököstől azon, hogy az Erdélyi Fejedelemség jogai ne szenvedjenek csorbát. Miközben az abszolutista Lipót császár a töröktől visszafoglalt Magyarországot – „a fegyver jogán” – gyakorlatilag meghódított tartományként kezelte, Bethlen kancellár következetesen meghíúsította a Habsburg-háznak azt a szándékát, hogy Erdélyt is Bécsből kormányozzák. A Diploma Leopoldinun, még 1694-ben némileg módosított formájában is, Magyarországhoz viszonyítva kedvezőbben határozta

meg Erdély helyzetét a Habsburg Birodalmon belül, elvileg belső autonómiát biztosított, és lényegében 1848-ig az ország alkotmányának számított.

Bethlen Miklós több mint tíz évig sikeresen fékezte az abszolutista bécsi udvar nyomulását, de helyzetét az is nehezítette, hogy 1696-ban Rabutin de Bussy francia származású császári tábornokot nevezték ki erdélyi főhadparancsnokká, aki egy „gyarmati őrmester” tapintatával és körültekintésével járt el a számára szokatlan országban, és állandóan gyanakodott a kancellárra. Gyanakvását csak tetézte a Rákóczi-szabadságharc kitörése 1703 nyarán, amelynek hírére az egész guberniumot és a főurakat Szebenbe rendelte tisztes katonai őrizet alá, a kancellár megnyilatkozásai mögött pedig kuruc befolyást feltételezett.

Pedig Bethlen nem lett kuruc, „csak” szeretne volna megkímélni Erdélyt a felkelés és a háború pusztításaitól, s arra kérte Rabutin is, hogy akadályozza meg a kurucok behatolását. A császári tábornok azonban nem törődött Erdély érdekeivel, s a császári haderőt a háború idején sem akarta az ország megvédésére, hanem csak a nép megfélemlítésére felhasználni. Egyes várakat és városokat megerősített, s azokból küldött ki bosszúálló, fosztogató csapatokat a védtelen falvakra és városokra, rendszerint a kuruc hadak elvonulása után. Nagyenyednek a császári csapatok általi kíméletlen felégetése (1704. március), a számára oly kedves híres református kollégium pusztulása,

Bethlen István

Bécsben, 1716. október 27-én halt meg, koporsóját sem vihették haza. 230 évvel később, 1946. október 5-én szintén külföldre hurcolva, idegen hatalom fogságában hunyt el.

a hadak járása okozta romlások újabb emlékirat összeállítására serkentették Bethlen kancellárt. Olajágot viselő Noe Galambja, avagy a magyarországi és az erdélyi gyuladának elolvasására és a németekkel, magyarokkal, erdélyiekkel, törökökkel, oláhokkal és moldvaiakkal való örökös és tökéletes békekesség megszerzésére készítettett Korszó víz című, Lipót császárnak, Anna angol királynőnek és a keresztény fejedelmeknek ajánlott javaslatcsomagja a másfél évtizeddel korábbi terveket elevenítette fel Erdély két császár alatti önálló, semleges állami létéről, német református uralkodóval, külföldi garanciákkal.

Röpiratának egyes részei nemzeti irodalmunk legnemesebb hangjaira emlékeztetnek: „Több háromszáz esztendejénél, mióta Magyarországon, Magyarország felett a két, úgymint: a napkeleti és napnyugoti imperiumok között fegyverkezés vagyon, de mégis a dolog el nem igazodott; ég mint Mózes csipkebokra, de meg nem emésztethetik; sem napkelet egészen el nem foglalhatta, sem napnyugot egészen meg ne tarthatta”. Nemzeti sorsunkat, küldetésünket különleges metaforával világítja meg: „... ez a magyar nemzet elosztása olyan volna, mint egy a két birodalom között Istentől önnön magától építettett torony”. Addig a kereszténység védőpajzsa volt a magyarság, de most már őrző-vigyázó hivatást tölt be, miként a torony, és fényt áraszt szét, akár az égő csipkebokor.

Bethlen Miklós Bethlen Gábor korát visszaálmódó írása a Rákóczi-szabadságharc erdélyi

sikerei miatt is erősen sértette a Habsburg-érdekeket. A Szebenből kicsempészni szánt kézirát egyenesen Rabutinhez jutott, aki felségárulás vádjával 1704 júniusában a gubernium nevében letartóztatta a kancellárt. A nagy-szebeni Országgyűlés ugyan meghallgatta Bethlen védekezését, de a főhadparancsnok nyomására fej- és jószágvesztésre ítélte. Lipót császár azonban, az angol követ érdeklődésére meg a kényes erdélyi helyzetre tekintettel, nem hagyta jóvá kivégzését, hanem ügyének felülvizsgálatát különbírótság elé utalta.

Bethlen szebeni fogsága 1708 tavaszáig tartott, utána Bécsbe szállították, ottani börtönében írta meg Önéletírását, a 17. század végi Erdély viszonyainak páratlan tanúságát, amely egyúttal az újkori magyar nyelvű emlékirat-irodalom etalonja. Bethlen önmagáról, istenhitéről, protestáns vallásáról, erkölcsi felfogásáról, személyes tulajdonságairól, temperamentumáról, hajlandóságairól, érzéseiről, egészségéről, betegségeiről, étkezési szokásairól, gyermekkoráról, tanulmányairól, utazásairól, parázna kalandjairól, házáséletéről olyan őszintén és mélyen vall, hogy mint Szerb Antal írta róla, a magyar történelemnek talán nincs még egy alakja, akiről annyi intimítást tudnánk, mint róla.

Bethlent a bécsi különbírótság végleges ítélete és III. Károly király rendelete alapján 1713-ban szabadon bocsátották, de a császárvárost soha többé nem hagyhatta el. A bécsi udvar államérdekből nem engedte meg, hogy az Erdély önálló létéért egész életén át küzdő, nem-

zetközi híru magyar politikus hazatérhessen. Az utolsó nagy erdélyi államférfi hetvennégy éves korában Bécsben, 1716. október 27-én hunyt el, s utolsó kívánsága ellenére koporsóját sem vihették haza.

Aligha túlzás szimbolikusnak, a magyar sorsra nagyon is jellemzőnek tartanunk, hogy Bethlen Miklós rokona, Bethlen István kétszázharminc évvel később, 1946. október 5-én szintén külföldre hurcolva, idegen hatalom fogságában hunyt el, hetvenkét évesen. Az elvesztett világháború, a Károlyi Mihály-féle forradalmi felfordulás, majd az azt követő bolsevik puccs és a trianoni katasztrófa után Bethlen István tíz éven keresztül volt Magyarország miniszterelnöke. Ahogy nagy elődje igyekezett a keleti és a nyugati nagyhatalom szorításában megmenteni az önálló Erdélyt, úgy próbálta a Ravasz László református püspök által a legerdélyibb magyarnak nevezett Bethlen István a szinte életképtelenné csontolt Magyarországot talpra állítani, stabilizálni, a kisantant gyűrűjében s a szovjet és a német nagyhatalom között egyensúlyozva megőrizni a magyar állam önállóságát.

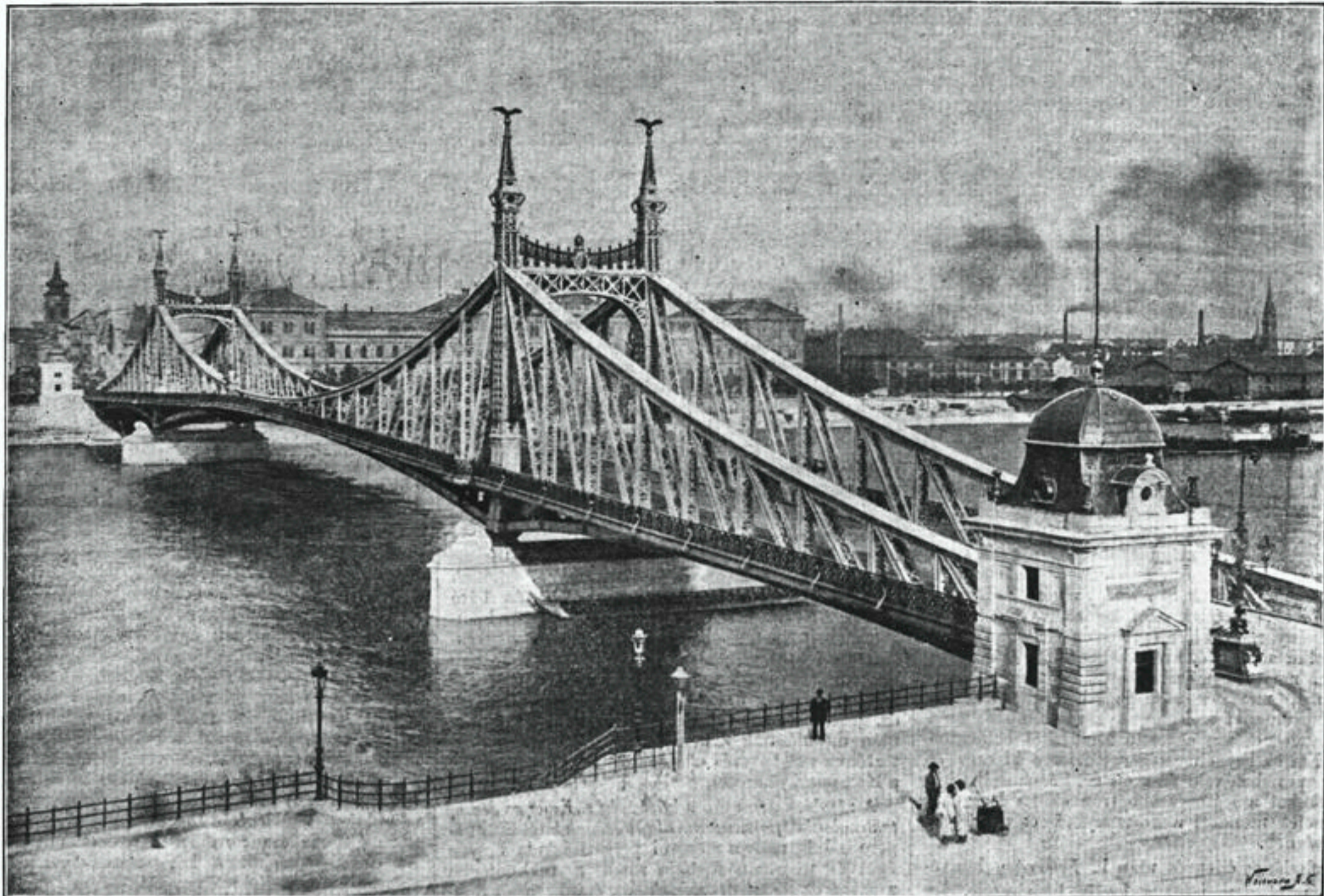
A magyar politika 1944-ig egyik legfontosabb politikusa élete végén ugyanúgy csapdába került, mint Bethlen Miklós. Először az országot megszálló németek és a nyilasok vadásztak rá, majd az orosz megszállók december elején elfogták, s 1945 februárjában a Szovjetunióba vitték. Bár a szovjet vezetés is ismerte Bethlen náci-, sőt németellenességét, és azt, hogy a Moszkvával való kapcsolatfel-

vétel és fegyverszünet legfőbb szószólója volt, nem bíztak benne, ahogy a bécsi udvar sem bízott Bethlen Miklósban.

Bethlen István – ősei hagyományát követve – minden olyan erőnek baráti jobbot tudott nyújtani, amely nézete szerint alkalmas volt arra, hogy a magyarok érdekét szolgálja, és mindent elutasított, amely szembement Magyarországot ezeréves keresztény hagyományaival. A sztálini vezetés nagyon hamar felismerte, hogy Bethlen elvű polgári, konzervatív, kereszténydemokrata, angolszász orientációjú politikusként nem fogja szolgálni a szovjet érdekeket, ezért kivonta őt a forgalomból. De még csak perbe sem fogták, mint nagy elődjét, egyszerűen börtönbe zárták Moszkvában, s ott pusztult el, hetven éve. Nanovfszky György, az első nem kommunista moszkvai magyar nagykövet és munkatársai krimibe illő, hosszú nyomozás eredményeként 1994-ben megtalálták Bethlen István moszkvai sírját, s jelképes maradványait hazahozták és végső nyugalomra helyezték a Kerepesi temetőben.

Mindkét Bethlenről szívleljük meg, amit Bethlen István miniszterelnök kilencven éve mondott nagy elődjéről, Tisza Istvánról: „Az élő generáció erénye letűnt nagy emberek kultuszából táplálkozik”. A nemzeti önvédelem, amelyért rendületlenül küzdöttek és életüket áldozták, ma új alakban, új formák között folytatódik.

FAGGYAS SÁNDOR

Képirás (23.)

Minden regénynél regényesebb történetek, avagy a király és a vasszeg a Ferenc József híd avatóünnepségén

Nagy időkre szóló alkotás

Természetesen sok más érdekessége is van ennek a remeteszerű, általában magányos, és szinte mindig elmélyült tevékenységnek, mégis elsősorban azért izgalmas dolog régi, bekötött újságévfolyamokat lapozgatni, mert úgy elevednek meg ilyenkor az események – az egykor volt idők történései, a hétköznapi csekélységek és a kiemelt jelentőségű, különleges események mozaikkockái, a letűnt idők olyan aprócska kis mozzanatai, amelyekről egyébként semmiképp sem szerezhetnék hiteles benyomásokat –, mint ha regényesen, szépirodalmi igénnyel fűzte volna össze mindezeket egy titokzatos szerző. Esetünkben persze: szerkesztő. S rögtön a nyomában a könyvkötő – egy ma már szinte kihalt, egykor pedig ugyancsak különlegesen fontos és megbecsült mesterség művelője.

„Készen áll s kecses könnyedséggel hajlik át a hatalmas Duna fölött az a szép új híd, melyet Feketeházy János jeles hídépítő mérnökünk pályadíjnyertes tervei alapján a múlt évben kezdtek el építeni a Várháztér és a Gellérthegy között” – így örvendezett például negyvenharmadik évfolyamának őszén, százhusz évvel ezelőtt, 1896. október 4-i számában a Vasárnapi Ujság. A hidat aznap adták át, így az ünnepélyes ceremóniáról – amelyen a névadó uralkodó jelképesen a saját kezével verte be az utolsó vasszeget a konstrukcióba – ebben a lapszámban még nem tudtak beszámolni a szerkesztők, az előkészületekről azonban igen. Weinwurm Antal fotográfus a forgalomnak még át nem adott szerkezetet és annak szűkebb környékét örökítette meg felvételén a budai ol-

dáról nézve. „Ujabb diadala ez a magyar műszaki tudománynak és a hazai vasiparnak, melyek az ész és kéz egyesített munkájával épen oly remek, mint nagy időkre szóló alkotást hoztak létre becses emlékművéül az ezredik évfordulónak és fontos eszközéül a Duna jobb és bal partja közötti közlekedésnek” – írta a lap az ünnepélyes ceremónia napján. Az eseményről azonban csak egy hét múlva, október 11-én tudósíthatott: a címlapon hozta a felvételt az „érkezési oldalról”, vagyis arról, amikor a király és kísérete a hídon át-sétálva megérkezett a túlpartra, ezzel avatva fel a folyami átkelőt. Az újság második oldalán láthatjuk Szamosújvárnémeti báró Dániel Ernőt, a Bánffy-kormány kereskedelemügyi miniszterét – államtitkára kíséretében – a ceremónián. Ő a maga módján, talán épp a pozíciójánál fogva, az események egyik központi figurájává vált, hiszen tovább sem kell lapoznunk, a szemközti oldalon már az a jelenet látható, amikor felkéri az uralkodót a híd megnyitására. A kabinet tagjait és a kíséretüket külön sátor várta a parton, míg az egyszerű érdeklődők – a pór nép legelkeszebbjei – a budai parton, a Gellérthegy oldalában gyülekeztek, itt láthatjuk külön-külön felvételen mindkét társaságot. A negyedik oldalon épp a hídépítés vezetőit mutatják be a királynak; tiszteletteljes, alázatos kézsorítások. Sok-sok felvétel gyors egymásutánban, mintha egy film képkockái perregnének le a szemünk előtt, csak a mozivásznon hiányzik ehhez...

De akár hogy legyen is, ami az egyik lapszámban még jövő idő volt, a következőben már jelen

(mint a Vasárnapi Ujság 1896. október 4-i számában is), egy hét múlva pedig már dicső múlt-tá nemesedik. Dicső, hiszen a Ferenc József híd átadása az egész országra szóló jeles esemény volt, királyi pompával. Ez nem egyszerűen csak egy folyami átkelő volt a kor embereinek, pór-népének és minisztereinek, nemesieinek szemében, hanem a megélt jelenük, s nem kevésbé az akkor ünnepelt „ezredévi” centenárium egyik csúcspontja. S amikor becsukjuk a bekötött évfolyamokat, minden esetben nagyon jól tudjuk, hogy a történetnek távolról sincs vége – egyiknek sem a sok közül! –, mert a következő kötetben újabb fejlemények várnak ránk, mintha a furmányos szerző csak apránként akarta volna adagolni a fordulatokat, s tartogatott, meghagyott volna mindig még olvasója számára valamiféle újabb és újabb meglepetéseket. Olyan dramaturgiát azonban, mint a való élet tenmaga, csak kevés (elvetemült?) író tud produkálni, ezért hát a bekötött újságévfolyamok minden regénynél regényesebbek, minden fantáziát felülmúlnak, „kenterbe vernek”. S szépen igazolja ezt a Ferenc József híd története is, amely 1945. január 16-ig állt a helyén eredeti formájában, eredeti fémkonstrukciójával és szerkezetével – a király által saját kezűleg bevitt utolsó utáni vasszeggel együtt is –, akkor azonban a visszavonuló németek felrobbantották, s a háború után Sávoly Pál tervei alapján újjáépített változatának aszfaltját, korlátait, pályaelemeit mi már Szabadság híd néven koptatjuk. Lelkünk rajta! Hiszen a lelkünket visszük át rajta. Naponta. (SZPA)